

شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی مراکز خدمات جهاد کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان آمل)

امیر احمدپور¹⁻ - مستانه علیزاده²⁻ - هادی مؤمنی هلالی³

1- استادیار ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساری، ساری، ایران

2- کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساری، ساری، ایران

3- کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری، ساری، ایران

تاریخ دریافت: 1392/08/17 | صص: 37-49 | تاریخ تصویب: 1393/06/06

چکیده

هدف: هدف تحقیق حاضر، شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی مراکز خدمات جهاد کشاورزی در شهرستان آمل است تا در نتیجه بهبود سطح مشارکت آنان، بتوان در جهت تسهیل و تسریع فرایند توسعه کشاورزی و روستایی گام مثبتی برداشت.

روش: تحقیق حاضر به لحاظ هدف، کاربردی است و ماهیت توصیفی - همبستگی دارد. برای گردآوری اطلاعات، از مطالعات کتابخانه‌ای و پیمایش میدانی استفاده شده است. ابزار تحقیق پرسشنامه است که روایی و پایایی آن با استفاده از نظرهای متخصصان و آزمون آلفای کرونباخ ($0/78 < \alpha < 0/86$) مورد تأیید قرار گرفت. 67488 نفر از زنان روستایی شهرستان آمل در استان مازندران، جامعه آماری تحقیق حاضر را شکل می‌دهند ($N=67488$) که براساس فرمول کوکران، 384 نفر به عنوان نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تناسبی انتخاب شدند ($n=384$). برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار SPSS16 استفاده گردید.

یافته‌ها: نتایج توصیفی تحقیق نشان داد که میزان مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی در سطح خوبی قرار دارد. نتایج یافته‌های تحلیلی نیز نشان داد که بین سن، سطح تحصیلات، درآمد ماهیانه، میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، ویژگی‌های اجتماعی، ویژگی‌های نگرشی و ویژگی‌های اقتصادی زنان روستایی با میزان مشارکت آن‌ها در برنامه‌های آموزشی - ترویجی، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. نتایج حاصل از رگرسیون چندگانه نیز نشان داد که ویژگی‌های اقتصادی، سطح تحصیلات، میزان درآمد، عوامل نگرشی، سن و میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، 37/10% از تغییرات میزان مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی را تبیین می‌کنند.

محدودیت‌ها/راهبردها: دسترسی به زنان روستایی و کسب اطلاعات مورد نیاز، عمده‌ترین چالش تحقیق حاضر هستند.

راهکارهای عملی: با توجه به نتایج تحقیق، انجام تجزیه و تحلیل جنسیتی با هدف ارائه اطلاعاتی در جهت روشن نمودن نقش و اهمیت آموزش زنان روستایی در توسعه پایدار کشاورزی و روستایی، ارتقای سطح تحصیلات زنان روستایی، بهبود نگرش زنان، و غیره می‌تواند در جهت مشارکت فزاینده زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی مؤثر باشد.

اصالت و ارزش: با توجه به سهم و نقش بنیادی زنان روستایی در توسعه کشاورزی و روستایی، به ویژه در مناطق شمالی کشور، شناسایی عواملی که بر میزان مشارکت آنان در برنامه‌های آموزشی - ترویجی مراکز خدمات جهاد کشاورزی که تسهیل کننده فرایند توسعه بخش کشاورزی و روستایی می‌باشند، الزامی است.

کلیدواژه‌ها: مشارکت، برنامه‌های آموزشی - ترویجی، زنان روستایی، شهرستان آمل.

1. مقدمه

1.1. طرح مسئله

زنان روستایی نقش و سهم قابل توجهی در فعالیت‌های کشاورزی و روستایی، به‌ویژه در زمینه تولیدات کشاورزی دارند. آنان یکی از گروه‌های مؤثر در روستا هستند؛ به‌طوری‌که حدود 40% از فعالیت‌های انجام‌شده در زمینه کشاورزی و 90% از فعالیت‌های انجام‌شده در زمینه صنایع دستی را انجام می‌دهند؛ اما بنابه دلایلی کمتر مورد توجه برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران مسائل توسعه روستایی واقع شده‌اند (میرزایی و شهیدی، 1386، ص. 2). وندربین و هاوکینز¹ (1988) اظهار می‌دارند که در بیشتر جوامع، زنان بیش از مردان کار می‌کنند؛ اما در محاسبات اقتصادی یا نقش آنان کم‌رنگ تلقی می‌شود یا اصلاً به حساب نمی‌آید و اهمیت تولیدی و اقتصادی کمتری دارند و اگر حقوق به‌حق زنان برای کار در خانه، کشاورزی، نگهداری، حمایت و پرورش اعضای خانواده یا مدیریت خانه لحاظ شود و آمار و ارقام در جهان آن را منعکس نمایند، سطح بازدهی 25% تا 30% افزایش خواهد یافت؛ از این رو است که امروزه، در اهداف توسعه روستایی، گروه‌های خاص روستایی مانند زنان به‌دلیل ویژگی‌های خاص خود، در مرکز توجه قرار دارند (غنیان، خانی، و قدیری معصوم، 1387، ص. 121). برنامه‌های آموزشی - ترویجی باید فراهم‌کننده فرصت‌هایی برای زنان روستایی باشند تا همپای مردان از امکانات آموزشی بهره‌مند شوند؛ به اعتبارات مورد نیاز دست یابند؛ با مشاغل جدید آشنا شوند و در نهایت، جایگاه حقوقی خود را بیش‌ازپیش بشناسند (محبوبی، 1374، ص. 247). آموزش زنان روستایی، افزون‌براینکه نیاز محسوس جامعه زنان روستایی به‌شمار می‌آید و سطح آگاهی‌های فنی زنان را بالا می‌برد، در بهبود آگاهی‌های فنی مردان روستایی نیز مفید است و وظیفه آموزشی مروجان را در امر آموزش بزرگسالان مرد آسان می‌نماید. این وضعیت در حالی است که به‌عقیده نانیلو و گادزما² (1991)، باوجود نقش عمده زنان روستایی در تولیدات کشاورزی، جهت‌گیری آموزش‌های ترویجی بیشتر به‌سوی مردان است و از زنان روستایی غفلت شده است. فرض رایج این است که مردان بیشتر فعالیت‌های کشاورزی را انجام می‌دهند؛ درحالی‌که مخصوصاً در کشورهای درحال توسعه، زنان روستایی نقش بسیار مهمی در اقتصاد روستایی ایفا می‌کنند. بنابر گزارش سوانسون³ (1990)، زنان روستایی تنها 34% از خدمات آموزشی ترویج را دریافت می‌کنند و تنها 5% از آن‌ها به‌طور مفید از برنامه‌های آموزشی - ترویجی استفاده می‌کنند. اوکری و دیویس⁴ (2009) نیز بیان می‌کنند که زنان روستایی از خدمات آموزشی -

ترویجی‌ای که در سراسر جهان، سازمان‌های کشاورزی ارائه می‌کنند، تنها 5% را دریافت می‌کنند و اگر این نوع خدمات به‌اندازه مردان در اختیار آنان قرار می‌گرفت، موجب 22% افزایش بهره‌وری در تولید محصولات کشاورزی می‌شد. کوهساریان، گلزایی، و نظری (1376) درباب اهمیت آموزش زنان روستایی بیان می‌کنند که دختران جوان روستایی زنان آینده کشور هستند که نقش‌های ارزنده‌ای را در آینده ایفا خواهند کرد و برای ایفای نقش‌های خود در جنبه‌های مختلف نیاز به آگاهی، دانش و مهارت دارند؛ بنابراین، لازم است برای دست‌یابی آنان به این موارد برنامه‌ریزی‌هایی انجام شود. یکی از کارهای لازم برای افزایش آگاهی، دانش و کارآیی آنان آموزش است؛ زیرا، با آموزش از طرفی، می‌توان دانسته‌ها و اندوخته‌های قبلی آنان را تقویت کرد و از طرف دیگر، آنان را با دستاوردهای جدید علمی و فنی آشنا ساخت. برای توضیح اینکه چرا زنان روستایی نتوانسته‌اند از برنامه‌های آموزشی - ترویجی بهره‌گیرند، دلایل بسیاری وجود دارند که دامنه آن‌ها از شیوه جدول‌بندی زمانی نشست‌ها، گردهم‌آیی‌ها و نمایشگاه‌های ترویجی و نیز نبود دسترسی و نامناسب بودن مکان آن‌ها برای زنان شروع می‌شود و تا تبعیض در استخدام کارکنان ترویجی (غالباً مردان) گسترش می‌یابد؛ به‌این ترتیب، عوامل گسترده‌ای که به‌طور عمقی، در طبیعت جنسی، فرهنگ و جامعه وارد شده‌اند، از شرکت زنان در آموزش کشاورزی رسمی و آموزش ترویجی غیررسمی جلوگیری می‌کنند. فرصت آموزشی نابرابر برای زنان سبب مشارکت نابرابر آن‌ها در برنامه‌های ترویجی می‌شود (شاه‌پسند، 1377، ص. 60). براساس نتایج تحقیق علی‌بیگی، زرافشانی، و اولایی (1386)، در ایران فقط 10% از زنان از دوره‌های آموزشی - ترویجی بهره‌می‌برند؛ درحالی‌که این رقم برای مردان تقریباً سه برابر است. این وضعیت در بسیاری از نقاط ایران نیز حاکی از این امر است؛ به‌طوری‌که گزارش مدیریت ترویج جهاد کشاورزی شهرستان آمل در سال 1391 نشان می‌دهد که شرکت کشاورزان مرد در برنامه‌های آموزشی - ترویجی بیشتر از زنان روستایی است.

با توجه به مباحث مطرح‌شده مبنی بر اهمیت نقش و سهم زنان در جامعه روستایی و ضرورت افزایش سطح دانش و مهارت آن‌ها، هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی و تعیین میزان مشارکت زنان روستایی شهرستان آمل در برنامه‌های آموزشی - ترویجی و شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر مشارکت آنان در این برنامه‌ها است تا با شناخت این عوامل بتوان در جهت رفع موانع، تقویت و توسعه مشارکت آنان اقدام نمود. اهداف فرعی تحقیق عبارت‌اند از:

1. توصیف ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان؛
2. بررسی میزان استفاده پاسخ‌گویان از منابع اطلاعاتی؛

وثوقی و یوسفی آقابین (1384) در پژوهشی به بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر مشارکت اجتماعی زنان روستایی در فرایند توسعه، در روستای آگکند شهرستان میانه پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که میانگین مشارکت اجتماعی زنان روستایی، سطح پایینی داشته است و فقط 4% از پاسخ‌گویان، مشارکت اجتماعی زیادی داشته‌اند. براساس تحلیل‌های آماری انجام‌شده، وجود رابطه بین مشارکت اجتماعی زنان روستایی با متغیرهای نگرش زنان نسبت به خود (عوامل درونی)، سن، تحصیلات (عوامل زمینه‌ای)، میزان دسترسی آن‌ها به مراکز شهری و همچنین، وسایل ارتباط جمعی (عوامل ساختاری) تأیید شده است.

میرترابی، حجازی، و حسینی (1389) پژوهشی را با عنوان «عوامل‌های ارتباطی تأثیرگذار بر مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های پس از برداشت محصولات کشاورزی بخش آسارا، کرج» انجام داده‌اند. نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل رگرسیون به روش گام‌به‌گام نشان داد که منابع و داده‌های سازمانی و منابع ارتباط جمعی، در مجموع 32/6% از واریانس متغیر وابسته مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های پس از برداشت را تبیین نموده‌اند.

میرترابی، حجازی، و حسینی (1391) پژوهشی را با عنوان «بررسی تأثیر ویژگی‌های فردی و خانوادگی زنان روستایی بر انگیزه مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های کشاورزی» انجام داده‌اند. نتایج آزمون رگرسیون چندگانه نشان داد که متغیرهای استفاده از منابع اطلاعاتی، استفاده از فناوری‌های کشاورزی و میزان تحصیلات، توانایی تبیین 25/6% از تغییرات میزان انگیزه مشارکت زنان روستایی را در فعالیت‌های کشاورزی داشتند.

قنبری، حجازیان، انصاری، و کیانی (1391) در پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل و موانع مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های کشاورزی» نشان دادند که زنان روستایی در امور اجتماعی و اقتصادی مشارکت زیادی دارند؛ به‌گونه‌ای که از حیث تعامل اجتماعی، تقریباً 25% از زنان در تصمیم‌گیری‌های مجامع و تشکل‌ها دارای نقش مؤثری بوده‌اند. در بعد اقتصادی، بیش از 50% از زنان روستایی مورد مطالعه، در امور زراعی، دامداری، پرورش ماکیان و ماهیان مشارکت داشتند. میانگین مشارکت زنان با استفاده از روش تک‌نمونه‌ای، برابر با 3/1 است که نشان‌دهنده سطح مشارکت متوسط تا زیاد است. همچنین، نتایج نشان داد که بین بعد خانوار و سن با میزان مشارکت رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

اعظمی و سروش‌مهر (1389) در پژوهشی به بررسی تأثیر متغیرهای فردی و اقتصادی زنان روستایی در مشارکت آنان در

3. بررسی میزان مشارکت اجتماعی پاسخ‌گویان؛

4. بررسی نگرش پاسخ‌گویان نسبت به برنامه‌های آموزشی - ترویجی؛

5. بررسی میزان ویژگی‌های اقتصادی پاسخ‌گویان؛

6. بررسی میزان ویژگی‌های شخصیتی پاسخ‌گویان.

2.1. پیشینه نظری تحقیق

احمدوند و شریف‌زاده (1390) پژوهشی را با عنوان «تعیین - کننده‌های مشارکت اجتماعی زنان روستایی (مطالعه موردی شهرستان بویراحمد)» انجام داده‌اند. یافته‌ها نشان داد که مشارکت اجتماعی زنان روستایی مورد مطالعه در حد متوسط بود. همچنین، نتایج بیانگر وجود رابطه معنی‌دار متغیرهای سن، سرمایه اجتماعی، نگرش به مشارکت، سطح تحصیلات، تماس با منابع اطلاعاتی، سطح اطلاعات و آگاهی و اشتغال در خارج از منزل با مشارکت اجتماعی زنان روستایی بودند. یافته‌های حاصل از رگرسیون نیز نشان داد که الگوی نظری پژوهش توانایی پیش‌بینی بیش از 37% از تغییرات در مشارکت اجتماعی زنان را داشته است و متغیرهای سن، بعد خانوار، سرمایه اجتماعی، سطح تحصیلات، سطح آگاهی و اطلاعات و اشتغال در خارج از منزل، از مهم‌ترین تعیین‌کننده‌های مشارکت اجتماعی زنان روستایی بوده‌اند.

روستا و تاجریزی (1389) در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در تعاونی‌های تولیدی»، به بررسی مشارکت زنان در تعاونی‌های تولیدی در استان خراسان جنوبی در سال 1386 پرداخته‌اند. نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که بین عوامل اقتصادی، اجتماعی و سازمانی - عملکردی تعاونی‌ها و میزان مشارکت زنان روستایی در فعالیت، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین، بین میزان وابستگی زنان روستایی به همسرانشان و میزان مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های تعاونی، رابطه منفی معنی‌داری مشاهده شده است. نتایج آزمون مقایسه میانگین تی - استیودنت نشان داد که بین مشارکت زنان روستایی سرپرست خانوار و زنان روستایی تحت تکلف، با 99% اطمینان، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

میرزایی و شهیدی (1386) پژوهشی را با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر حضور زنان روستایی در فعالیت‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی» انجام داده‌اند. نتایج نشان داد که سطح سواد، سن، تعداد اعضای خانوار و سایر عوامل اجتماعی، تأثیر معنی‌داری در میزان استقبال زنان روستایی از فعالیت‌های آموزشی - ترویجی داشته‌اند. همچنین، انجام فعالیت‌های ترویجی و شرکت در کلاس‌های آموزشی‌ای که متناسب با زمان انجام فعالیت‌های زراعی و باغی (سابقه کشاورزی) صورت می‌گرفته‌اند، موفق‌تر بوده و تعداد زنان روستایی بیشتری را به‌سوی انجام این فعالیت‌ها سوق داده است.

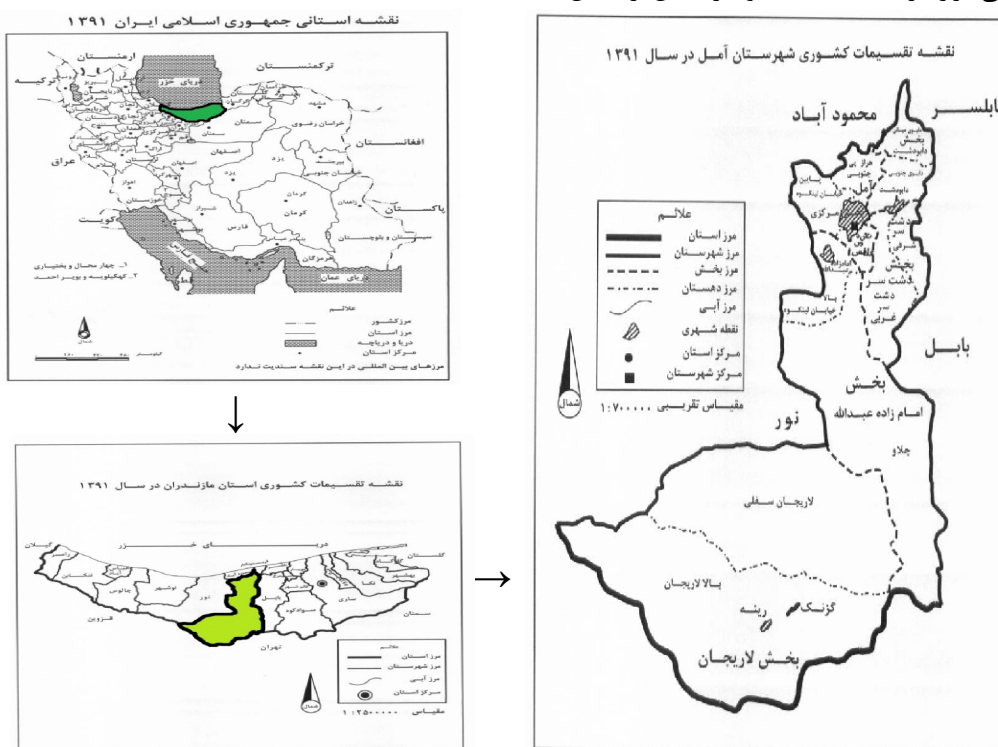
بابلسر و محمودآباد، از مشرق به شهرستان بابل، از جنوب به جاده هراز و استان تهران و از مغرب به شهرستان نور محدود است. براساس آخرین تقسیمات کشوری، شهرستان آمل از 5 بخش و 11 دهستان و 353 آبادی تشکیل شده است. براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال 1390، جمعیت شهرستان آمل برابر با 370774 نفر می‌باشد که از این تعداد، 222066 نفر شهری و 148708 نفر روستایی هستند. در این شهرستان، نسبت روستانشینی حدوداً 40% درصد است (مرکز آمار ایران، 1392) که حدود 45% از جمعیت روستانشینان را زنان تشکیل می‌دهند (مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان آمل، 1391).

تعاونی‌های تولید پرداختند. نتایج نشان داد که بین مشارکت زنان و مؤلفه‌های فردی - اقتصادی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. ردی و اسمیت⁵ (1973) نیز در تحقیق خود نشان دادند که مشارکت زنان در فعالیت‌های داوطلبانه عموماً با تعداد فرزندان افزایش می‌یابد.

2. روش‌شناسی تحقیق

1.2. قلمرو جغرافیایی تحقیق

شهرستان آمل با وسعتی حدود 3074 کیلومتر مربع، در موقعیت جغرافیایی 43 دقیقه و 51 درجه طول شرقی و 36 دقیقه و 35 درجه عرض شمالی قرار گرفته است که حدود اربعه آن از شمال به

شکل 1- موقعیت نسبی استان مازندران و شهرستان آمل

مأخذ: مرکز آمار ایران، 1392

تعداد واحدهای بهره‌برداری کشاورزی شهرستان آمل، طیور خانگی بیشترین واحدهای بهره‌برداری را به خود درمجموع 80546 واحد است. در این میان، زراعت و پرورش

جدول 1 - آمار واحدهای بهره‌برداری کشاورزی شهرستان آمل

مأخذ: مرکز آمار ایران، 1392

بهره‌برداری‌های کشاورزی شهرستان برحسب نوع فعالیت	زراعت	باغبانی	تولید گلخانه‌ای	پرورش طیور خانگی	پرورش زنبور عسل	پرورش دام بزرگ	پرورش دام کوچک	پرورش کرم ابریشم	مجموع
واحد	25202	19746	590	24411	163	7611	2821	2	80546

2. روش تحقیق

تحقیق حاضر براساس هدف، از نوع کاربردی و از نظر روش، کمی و به صورت توصیفی (غیرآزمایشی) و پیمایشی است. در این پژوهش، جامعه آماری همه زنان روستایی ساکن در روستاهای تابعه شهرستان آمل هستند که 67488 نفر می‌باشند (N=67488) که از این میان، 384 نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای تناسبی، به عنوان نمونه آماری (احتساب بخش‌های شهرستان به عنوان طبقات نمونه‌گیری) (جدول 2) با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شدند (n=384). برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات موردنظر، پرسشنامه‌ای چهار بخشی براساس مرور ادبیات پژوهش و نظرخواهی از صاحب‌نظران در این حوزه تهیه شد. بخش اول، به سنجش میزان مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی و استفاده آنان از این برنامه‌ها (13 گویه) اختصاص داشت. بخش دوم، به بررسی ویژگی‌های اجتماعی (11 گویه)، اقتصادی (8 گویه)، نگرشی (6 گویه) و شخصیتی (15 گویه) زنان روستایی پرداخت. بخش سوم، به بررسی میزان استفاده آنان از منابع اطلاعاتی (10 گویه) اختصاص داشت. شایان ذکر است که برای سنجش بخش‌های پرسشنامه به استثنای بخش نگرشی (از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم) از طیف لیکرت شش قسمتی در دامنه هیچ تا خیلی زیاد استفاده شده است. بخش چهارم نیز به بررسی ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان اختصاص داشت. برای تعیین روایی پرسشنامه، چندین نسخه از آن در اختیار گروهی از متخصصان شامل اساتید علوم ترویج و آموزش کشاورزی و نیز تعدادی از کارشناسان کشاورزی شهرستان آمل قرار داده شد و اصلاحات لازم برحسب پیشنهادهای آن‌ها صورت گرفت. برای تعیین ضریب اعتبار، 30 پرسشنامه، خارج از پاسخ‌گویان حجم نمونه توزیع گردید. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌های ذکر شده، داده‌ها وارد کامپیوتر شد و با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ، اعتبار پرسشنامه بین 0/78 تا 0/86 به دست آمد.

جدول 2- تعداد نمونه آماری از هریک از بخش‌ها (واحد: نفر)

مأخذ: مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان آمل، 1391

ردیف	بخش‌های شهرستان	تعداد زنان روستایی	تعداد نمونه
1	امامزاده عبدالله	5125	29
2	لاریجان	2805	16
3	دابودشت	16389	94
4	مرکزی	24884	141
5	دشت سر	18285	104
	مجموع	67488	384

3. متغیرهای تحقیق

متغیرهای مورد استفاده در تحقیق، براساس مرور ادبیات و بررسی تحقیقات داخلی و خارجی استخراج شده‌اند که به صورت مختصر در جدول (3) ارائه گردیده‌اند:

جدول 3- متغیرهای موردآزمون در تحقیق با هدف بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

متغیر (عامل)	محققان
سن	احمدوند و شریفزاده، 1390؛ میرزایی و شهیدی، 1386؛ وثوقی و یوسفی آقابین، 1384؛ قنبری و همکاران، 1391؛ اعظمی و سروش‌مهر، 1389
تعداد اعضای خانواده	میرترابی و همکاران، 1391؛ ردی و اسمیت، 1973؛ احمدوند و شریفزاده، 1390؛ قنبری و همکاران، 1391؛ اعظمی و سروش‌مهر، 1389
سطح تحصیلات	احمدوند و شریفزاده، 1390؛ میرزایی و شهیدی، 1386؛ وثوقی و یوسفی آقابین، 1384؛ میرترابی و همکاران، 1391؛ اعظمی و سروش‌مهر، 1389
درآمد ماهیانه	میرترابی و همکاران، 1391؛ اعظمی و سروش‌مهر، 1389
میزان استفاده از منابع اطلاعاتی	احمدوند و شریفزاده، 1390؛ میرترابی و همکاران، 1389؛ میرترابی و همکاران، 1391؛ وثوقی و یوسفی - آقابین، 1384
ویژگی‌های اجتماعی	احمدوند و شریفزاده، 1390؛ روستا و تاجریری، 1389؛ میرزایی و شهیدی، 1386؛ قنبری و همکاران، 1391
نگرش به مشارکت	احمدوند و شریفزاده، 1390
ویژگی‌های اقتصادی	احمدوند و شریفزاده، 1390؛ روستا و تاجریری، 1389؛ قنبری و همکاران، 1391؛ اعظمی و سروش‌مهر، 1389
سابقه کشاورزی	میرزایی و شهیدی، 1386
وضعیت مالکیت	قنبری و همکاران، 1391
عوامل شخصیتی	وثوقی و یوسفی آقابین، 1384

3. مبانی نظری تحقیق

1.3. مشارکت

مشارکت به‌عنوان کلیدی‌ترین عنصر دست‌یابی به اهداف عمران روستایی، از اهمیت خاصی برخوردار است. مشارکت حالتی است که افراد در آن، به‌طور ارادی، آگاهانه، با میل و رضایت خود و بدون هیچ‌گونه اجبار، در برخی از برنامه‌ها شرکت می‌کنند و همکاری آنان از مرحله تصمیم‌گیری تا اجرا، نظارت و ارزش‌یابی ادامه می‌یابد (کوهی، 1383، ص. 34).

مشارکت واقعی فرایندی است که افراد مشارکت‌کننده در آن، برای رسیدن به یک هدف مشترک، درمورد موضوعی که با زندگی فرد یا گروه پیوند دارد، در کنار احترام به باورهای یکدیگر، با هم همکاری می‌کنند. این نوع مشارکت که تجربه‌های افراد نقشی بسیار ارزنده در آن دارند، افزون بر پدیدآوردن هم‌افزایی در تصمیم‌گیری، موجب توانمندسازی و خودیاری زنان روستایی می‌شود.

3.2. جایگاه زنان و مشارکت در فعالیت‌ها و برنامه‌های کشاورزی و روستایی

زنان روستایی به‌عنوان نیمی از جمعیت روستایی، نقش بارزی در انجام فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دارند. آنان نیروی عمده برای ایجاد تحول و منبعی بالقوه برای پیشبرد اقتصاد روستایی و افزایش هرچه‌بیشتر نرخ رشد تولیدات کشاورزی و غذایی هستند. رسیدن به توسعه پایدار روستایی توجه بیشتر به زنان را که دوشادوش و همپای مردان در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی مشارکتی فعالانه دارند، می‌طلبد (آگهی، 1384، ص. 53).

نیک‌خلق (1379) در بررسی وضعیت زنان روستایی در ایران نشان می‌دهد که زنان روستایی علاوه بر مشارکت در بخش کشاورزی و صنایع روستایی، در بخش خدمات روستایی نیز از گذشته نقش فعال و چشمگیری داشته‌اند. تقسیم کار همیشه طوری انجام شده است که بیشترین وظایف خدماتی بر دوش زنان بوده است. ارزش کار زنان در روستاها نه تنها از کار خدماتی مردان کمتر نیست، بلکه در بسیاری از موارد بیشتر است؛ زیرا، انجام کار کشاورزی و دامداری وابسته به آماده‌شدن شرایط زندگی به‌دست زنان روستایی است. در اغلب نقاط ایران، زنان مطابق با سنت‌های جامعه خود به کارهای هنری دستی می‌پردازند. از دوختن لباس و بافتن پوشاک پشمی که گاهی نخ و رنگ آن را نیز خود تهیه می‌کنند تا بافتن حصیر، گلیم، جاجیم و فرش، از جمله فعالیت‌های بارز آنان است. مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی موجب آگاهی آن‌ها در شناخت پروژه‌ها، طرح‌ها و کمک به آنان در اجرای برنامه‌های توسعه روستایی می‌شود و نیز در استمرار و تداوم بهینه برنامه‌های اجرا شده و بهره‌وری و نگهداری از نتایج و دستاوردهای آن‌ها تأثیر بسزایی دارد.

3.3. رسالت و اهداف مراکز خدمات جهاد کشاورزی

مراکز خدمات جهاد کشاورزی مجموعه‌هایی هستند که امکان انتقال دانش عمومی، فنی و تبادل اطلاعات ترویجی را برای ایجاد زمینه‌های مشارکت و تسریع در ارائه خدمات آموزشی - ترویجی، تحقیقی و مشاوره فنی، برای تولیدکنندگان و بهره‌برداران بخش کشاورزی، از جمله زنان روستایی مهیا می‌کنند. در سال‌های اخیر،

اهدافی همچون ایجاد زمینه‌های لازم برای تحقق همه مأموریت‌ها و وظایف وزارت جهاد کشاورزی در کانون‌های تولید و محیط‌های روستایی، توسعه منابع انسانی بخش کشاورزی و بهبود دانش، بینش و مهارت تولیدکنندگان و بهره‌برداران (شامل مردان و زنان) و ارتقای بهره‌وری فعالیت‌های کشاورزی و دستیابی به توسعه پایدار در سطح مزرعه، کانون‌های تولید و حوزه‌های آبخیز و همچنین، تقویت و تعمیم ارتباط مستقیم با بهره‌برداران، شناخت توانمندی‌ها و رفع مشکلات کشاورزان با هدف افزایش ارزش افزوده در حوزه‌های تحت پوشش محقق می‌شود (سازمان جهاد کشاورزی هرمزگان، 1387). در این راستا، برای بهبود و ارتقای کمی و کیفی سطح دانش، مهارت و توانمندی‌های زنان روستایی با توجه به سیر فزاینده و پرشتاب تحولات و پیشرفت‌های جدید، بایستی اطلاعات لازم به آن‌ها ارائه شود تا از این طریق بتوانند توانایی‌های لازم را برای بهبود وضعیت زندگی، رفاه و آسایش خود و خانواده‌شان کسب کنند (مهربانیان و مؤذنی، 1386، صص. 189-190) و به تبع آن، اسباب تسریع فرایند توسعه پایدار کشاورزی و روستایی را فراهم کنند؛ بنابراین، مسئله مشارکت زنان روستایی هم‌زمان با مشارکت فراگیر سایر اقشار و لایه‌های روستایی در برنامه‌های توسعه روستایی، به‌طور عام و برنامه‌ها و آموزش‌های ترویجی به‌طور خاص، مورد توجه سازمان‌ها و نهادها از جمله مراکز خدمات جهاد کشاورزی قرار گرفته است.

4. یافته‌ها

4.1. ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان

میانگین سنی پاسخ‌گویان، 42 سال با انحراف معیار 10 سال است که بیشترین آنان (173 یا 45/05%) در گروه سنی 50-31 سال قرار دارند. بیشتر پاسخ‌گویان سطح تحصیلات خویش را سوم راهنمایی (99 یا 25/80%) بیان نمودند. این وضعیت در حالی است که سطوح تحصیلی کاردانی (85 یا 22/10%) و دیپلم (82 یا 21/40%) در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. میانگین تعداد اعضای خانواده پاسخ‌گویان 4 نفر است که این تعداد از 2 نفر تا 8 نفر متغیر است. میانگین سابقه کشاورزی پاسخ‌گویان 12 سال است که بیشترین آنان (182 یا 47/40%) فاقد هرگونه سابقه کشاورزی می‌باشند. میانگین درآمد ماهانه پاسخ‌گویان 705 هزار تومان است که در دامنه 300 هزار تومان تا 1/500/000 تومان متغیر است. تقریباً 60% از پاسخ‌گویان بیان داشتند که فاقد زمین زراعی می‌باشند (جدول 4):

جدول 4- ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان (n=384)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
سن (سال)	-	-	-	42/33	10/12	18	58
سطح تحصیلات	بی‌سواد	7	1/8	-	-	-	-
	ابتدایی	57	14/8	-	-	-	-
	سیکل	99	25/8	-	-	-	-
	دیپلم	82	21/4	-	-	-	-
	کاردانی	85	22/1	-	-	-	-
	کارشناسی و بالاتر	54	14	-	-	-	-
تعداد اعضای خانواده (نفر)	-	-	-	4	1/37	2	8
سابقه کشاورزی (سال)	-	-	-	12/23	8/48	0	25
میزان درآمد ماهانه (ریال)	-	-	-	7050000	1540000/47	3000000	15000000
وضعیت مالکیت زمین	بلی	146	38	-	-	-	-
	خیر	238	62	-	-	-	-

2.4. میزان استفاده پاسخ‌گویان از منابع اطلاعاتی

این متغیر با 10 گویه دارای طیف لیکرت از پاسخ‌گویان سؤال شد که داده‌های به‌دست‌آمده در قالب جدول (5) نشان داده شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که تلویزیون (CV=16/74)،

همسایگان (CV=29/26) و تعاونی‌های زنان روستایی (CV=36/13)، بیشترین و پرشور (CV=57/84)، اینترنت (CV=56/11) و رایانه (CV=55/60)، کمترین منابع اطلاعاتی مورد استفاده پاسخ‌گویان هستند:

جدول 5- رتبه‌بندی میزان استفاده پاسخ‌گویان از منابع اطلاعاتی (n=384)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه‌ها
1	16/74	0/75	4/48	تلویزیون
2	29/26	1/15	3/93	همسایگان
3	36/13	1/25	3/46	تعاونی‌های زنان روستایی
4	41/42	1/28	3/09	ماهواره
5	43/11	1/19	2/76	رادیو
6	43/36	1/11	2/56	روزنامه و مجلات
7	45/52	1/27	2/79	کتاب
8	55/60	1/39	2/50	رایانه
9	56/11	1/24	2/21	اینترنت
10	57/84	1/07	1/85	پرورشور

* 0=هیچ؛ 1=خیلی کم؛ 2=کم؛ 3=متوسط؛ 4=زیاد؛ 5=خیلی زیاد

3.4. میزان مشارکت اجتماعی پاسخ‌گویان

این متغیر با 11 گویه دارای طیف لیکرت از پاسخ‌گویان سؤال شد که داده‌های به‌دست‌آمده در قالب جدول (6) نشان داده شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که مراسم عزاداری و عروسی (CV=19/16)، انتخابات (CV=23/17) و شرکت‌های تعاونی

روستایی (CV=28/42)، بیشترین و فعالیت‌های مربوط به پایگاه بسیج (CV=59/01)، فعالیت‌های مربوط به کتابخانه (CV=52/66) و انجمن اولیای مدرسه (CV=50/16)، کمترین میزان مشارکت اجتماعی پاسخ‌گویان هستند:

جدول 6- رتبه‌بندی میزان مشارکت اجتماعی پاسخ‌گویان (n=384)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه‌ها
1	19/16	0/91	4/75	مراسم عزاداری و عروسی
2	23/17	0/98	4/23	انتخابات
3	28/42	1/10	3/87	شرکت تعاونی روستایی
4	28/61	1/19	4/16	جلسات قرآنی روستا
5	30/22	1/23	4/07	امور مساجد
6	31/96	1/16	3/63	جلسات قرض‌الحسنه و تعاونی‌های روستایی
7	39/44	1/27	3/22	کلاس‌های آموزش خانه‌داری و همسرداری
8	45/62	1/25	2/74	دهیار و شوراها روستا
9	50/16	1/53	3/05	انجمن اولیای مدرسه
10	52/66	0/99	1/88	فعالیت‌های مربوط به کتابخانه روستا
11	59/01	1/31	2/22	فعالیت‌های مربوط به پایگاه بسیج روستا

* 0=هیچ؛ 1=خیلی کم؛ 2=کم؛ 3=متوسط؛ 4=زیاد؛ 5=خیلی زیاد

4.4. میزان نگرش پاسخ‌گویان نسبت به برنامه‌های

آموزشی - ترویجی

این متغیر با 6 گویه دارای طیف لیکرت از پاسخ‌گویان سؤال شد که داده‌های به‌دست‌آمده در قالب جدول (7) نشان داده شده‌اند.

نتایج این جدول نشان می‌دهد پاسخ‌گویان معتقد هستند که شرکت در برنامه‌های آموزشی - ترویجی منجر به افزایش دانش و اطلاعات (CV=12/24)، افزایش مهارت (CV=14/25) و مشارکت در توسعه روستا (CV=15/38) می‌شود.

جدول 7- رتبه‌بندی نگرش پاسخ‌گویان نسبت به برنامه‌های آموزشی - ترویجی (n=384)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه‌ها
1	12/24	0/48	3/92	افزایش دانش و اطلاعات زنان
2	14/25	0/56	3/93	افزایش مهارت زنان
3	15/38	0/58	3/77	مشارکت زنان در توسعه روستا
4	15/55	0/65	4/18	بهبود اقتصاد خانه
5	18/28	0/66	3/61	توسعه روستا و کشاورزی
6	19/35	0/72	3/72	افزایش عملکرد زنان

* 1=کاملاً مخالفم؛ 2=مخالفم؛ 3=بی نظرم؛ 4=موافقم؛ 5=کاملاً موافقم

5.4. میزان ویژگی‌های اقتصادی پاسخ‌گویان

این متغیر با 8 گویه دارای طیف لیکرت از پاسخ‌گویان سؤال شد که داده‌های به‌دست‌آمده در قالب جدول (8) نشان داده شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان بیشتر به فعالیت‌های

کشاورزی (CV=36/91)، فعالیت‌های خیاطی، آرایشگری و مغازه - داری (CV=42/16) و بازاریابی و فروش محصولات (CV=47/10) مشغول هستند:

جدول 8- رتبه‌بندی میزان ویژگی‌های اقتصادی پاسخ‌گویان (n=384)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه‌ها
1	36/91	1/34	3/63	فعالیت‌های کشاورزی
2	42/16	1/29	3/06	فعالیت‌های خیاطی، آرایشگری، مغازه‌داری و ...
3	47/10	1/38	2/93	بازاریابی و فروش محصولات
4	53/36	1/43	2/68	انجام کارهای تولیدی (پرورش قارچ، زنبور عسل و دامداری)
5	53/42	1/25	2/34	دریافت تسهیلات بانکی برای فعالیت‌های خوداشتغالی
6	57/34	1/21	2/11	مشاغل خصوصی
7	57/94	1/35	2/23	فعالیت‌های قالی‌بافی و صنایع دستی
8	65/17	1/16	1/78	مشاغل دولتی و اداری

* 0=هیچ؛ 1=خیلی کم؛ 2=کم؛ 3=متوسط؛ 4=زیاد؛ 5=خیلی زیاد

6.4. میزان ویژگی‌های شخصیتی پاسخ‌گویان

میزان شجاعت در تصمیم‌گیری و مسئولیت‌پذیری ($CV=18/51$)، بیشترین و میزان کمال‌طلبی ($CV=24/93$)، میزان ریسک‌پذیری ($CV=23/53$) و میزان استقلال‌گرایی ($CV=23/29$)، کمترین ویژگی‌های شخصیتی پاسخ‌گویان هستند:

این متغیر با 15 گویه دارای طیف لیکرت از پاسخ‌گویان سؤال شد که داده‌های به‌دست‌آمده در قالب جدول (9) نشان داده شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که میزان اعتمادبه‌نفس ($CV=16/48$)، میزان توجه به نتیجه انجام کار ($CV=17/98$) و

جدول 9- رتبه‌بندی میزان ویژگی‌های شخصیتی پاسخ‌گویان ($n=384$)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه ای*	گویه‌ها
1	16/48	0/75	4/55	میزان اعتمادبه‌نفس
2	17/98	0/82	4/56	میزان توجه به نتیجه انجام کار
3	18/51	0/77	4/16	میزان شجاعت در تصمیم‌گیری و مسئولیت‌پذیری
4	18/63	0/76	4/08	میزان توجه به نظارت و کنترل
5	18/66	0/81	4/34	میزان تسلط بر خود
6	18/96	0/84	4/43	میزان نوآوری و خلاقیت و ابتکار
7	19/43	0/75	3/86	میزان خطرپذیری و اعتدال‌گرایی
8	19/46	0/79	4/06	میزان تمرکز بر آینده‌نگری
9	19/90	0/79	3/97	میزان توانایی در هماهنگ‌سازی منابع
10	20/19	0/84	4/16	میزان انگیزه برای پیشرفت دائمی و سخت‌کوشی
11	21/12	0/83	3/93	میزان فرصت‌شناسی
12	21/39	0/86	4/02	میزان تجربه کاری و دانش فنی
13	23/29	0/92	3/95	میزان استقلال‌گرایی
14	23/53	0/88	3/74	میزان ریسک‌پذیری
15	24/93	0/91	3/65	میزان کمال‌طلبی

*: 0=هیچ؛ 1=خیلی کم؛ 2=کم؛ 3=متوسط؛ 4=زیاد؛ 5=خیلی زیاد

7.4. میزان مشارکت پاسخ‌گویان در برنامه‌های آموزشی -

ترویجی و استفاده آنان از این برنامه‌ها

برای توصیف کیفی متغیر مشارکت پاسخ‌گویان در برنامه‌های آموزشی - ترویجی، از روش فاصله انحراف معیار از میانگین^۵ استفاده شد. در این روش، نحوه تبدیل امتیازات کسب‌شده به چهار سطح، به‌صورت زیر برآورد شد:

A = ضعیف : $A < \text{Mean} - \text{SD}$

جدول 10- طبقه‌بندی میزان مشارکت پاسخ‌گویان در برنامه‌های آموزشی - ترویجی ($n=384$)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

سطوح مشارکت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
ضعیف	67	17/45	17/45
متوسط	115	29/95	47/40
خوب	149	38/80	86/20
عالی	53	13/80	100
جمع	384	100	-

B = متوسط : $\text{Mean} - \text{SD} < B < \text{Mean}$

C = خوب : $\text{Mean} < C < \text{Mean} + \text{SD}$

D = عالی : $\text{Mean} + \text{SD} < D$

نتایج جدول (10) نشان می‌دهد که در برنامه‌های آموزشی - ترویجی، 38/80% از پاسخ‌گویان دارای مشارکت در سطح خوب، 29/95% در سطح متوسط، 17/45% در سطح ضعیف و 13/80% دارای مشارکت در سطح عالی هستند:

سروش مهر، 1389) زنان روستایی با میزان مشارکت آنان در برنامه‌های آموزشی - ترویجی، رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح 1% وجود دارد و بین متغیر سن زنان روستایی (هم‌راستا با یافته‌های تحقیقات احمدوند و شریف‌زاده، 1390؛ میرزایی و شهیدی، 1386؛ وثوقی و یوسفی‌آقابین، 1384؛ قنبری و همکاران، 1391) با میزان مشارکت آنان در برنامه‌های آموزشی - ترویجی، رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح 5% وجود دارد؛ اما بین تعداد اعضای خانوار (همسو با یافته تحقیق احمدوند و شریف‌زاده، 1391 و مخالف با یافته‌های پژوهش‌های میرترابی و همکاران، 1391؛ ردی و اسمیت، 1973؛ قنبری و همکاران، 1391) و ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی با میزان مشارکت آنان در برنامه‌های آموزشی - ترویجی، رابطه معنی‌داری به‌دست نیامد (جدول 11):

جدول 11- همبستگی بین متغیرهای تحقیق و میزان مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های ترویجی (n=384)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری	سطح (0/01)	سطح (0/05)	شدت همبستگی***
سن	0/091*	0/038	-	وجود همبستگی	ارتباط ناچیز
تعداد خانوار	0/072	0/079	-	نبود همبستگی	نبود همبستگی
سطح تحصیلات	0/259**	0/000	وجود همبستگی	-	ضعیف
درآمد ماهیانه	0/296**	0/000	وجود همبستگی	-	ضعیف
استفاده از منابع اطلاعاتی	0/289**	0/000	وجود همبستگی	-	ضعیف
ویژگی‌های اجتماعی	0/116*	0/023	وجود همبستگی	-	ضعیف
ویژگی‌های نگرشی	0/185**	0/000	وجود همبستگی	-	ضعیف
ویژگی‌های اقتصادی	0/485**	0/000	وجود همبستگی	-	متوسط
ویژگی‌های شخصیتی	0/018	0/719	-	نبود همبستگی	نبود همبستگی

*** شرح و توصیف شدت همبستگی (r): ارتباط خیلی قوی = 0/7 و بالاتر؛ ارتباط نسبتاً قوی = 0/50 تا 0/69؛ ارتباط متوسط = 0/30 تا 0/49؛ ارتباط ضعیف = 0/10 تا 0/29؛ ارتباط ناچیز = 0/01 تا 0/09 (حیدری‌ساربان، 1391، ص. 85)

متغیر ملاک (میزان مشارکت) را دارا بودند. متغیر ویژگی‌های اقتصادی با داشتن بالاترین بتا (0/485)، سهم بیشتری در پیش‌بینی متغیر میزان مشارکت در برنامه‌های آموزشی - ترویجی نسبت به سایر متغیرها دارد (جدول 12).

در پژوهش میرترابی و همکاران (1391)، نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که به ترتیب، استفاده از منابع اطلاعاتی، استفاده از فناوری‌های کشاورزی و سطح تحصیلات بهترین پیش-بین‌های مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های آموزشی - ترویجی می‌باشند. علاوه بر این، در پژوهش احمدوند و شریف‌زاده (1390) نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که به ترتیب، سن، تعداد

4.8. همبستگی بین متغیرهای مستقل تحقیق و میزان

مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی

با توجه به نتایج ضریب همبستگی مشخص گردید که بین عامل سطح تحصیلات زنان روستایی (همسو با یافته‌های تحقیقات احمدوند و شریف‌زاده، 1390 و وثوقی و یوسفی‌آقابین، 1384)، میزان درآمد ماهانه (همسو با یافته پژوهش میرترابی و همکاران، 1391)، میزان استفاده از منابع اطلاعاتی (همسو با یافته‌های تحقیقات میرترابی و همکاران، 1391؛ احمدوند و شریف‌زاده، 1390؛ وثوقی و یوسفی‌آقابین، 1384)، میزان ویژگی‌های اجتماعی (همسو با یافته‌های پژوهش‌های احمدوند و شریف‌زاده، 1390؛ روستا و تاجریزی، 1389)، میزان نگرش (همسو با یافته تحقیق احمدوند و شریف‌زاده، 1390) و میزان ویژگی‌های اقتصادی (همسو با یافته‌های تحقیقات احمدوند و شریف‌زاده، 1390؛ اعظمی و

4.9. تحلیل رگرسیون میزان مشارکت زنان روستایی در

برنامه‌های آموزشی - ترویجی

برای تبیین میزان تغییرات و تعیین معادله تخمین میزان مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی به‌عنوان متغیر ملاک با متغیرهای پیش‌بین، همبستگی تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام‌به‌گام به کار گرفته شد. پس از ورود همه متغیرهای مستقل معنی‌دار، متغیرهای «ویژگی‌های اقتصادی، سطح تحصیلات، میزان درآمد ماهانه، میزان نگرش نسبت به برنامه‌های آموزشی - ترویجی، سن و میزان استفاده از منابع اطلاعاتی» در معادله باقی ماندند. این متغیرها توانایی تبیین 37/10% از تغییرات

5. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

مطابق با نتایج تحقیق در زمینه میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، تلویزیون، همسایگان، تعاونی‌های زنان روستایی به ترتیب بالاترین اولویت را به خود اختصاص داده‌اند که بیانگر اهمیت و نقش مهم منابع اطلاعات جمعی و فردی و تشکل‌های روستایی در کسب اطلاعات از سوی زنان روستایی است. در بعد ویژگی‌های مشارکت اجتماعی نیز شرکت در مراسم عزاداری و عروسی و شرکت در انتخابات، به ترتیب بالاترین اولویت‌ها را از دیدگاه پاسخ‌گویان شرکت‌کننده در پژوهش به خود اختصاص داده‌اند. نتایج تجزیه و تحلیل در زمینه عوامل نگرشی نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان معتقد هستند که شرکت در کلاس‌های آموزشی- ترویجی، به ترتیب اولویت موجب افزایش دانش و اطلاعات زنان و نیز موجب افزایش مهارت آنان می‌گردد که این نوع دیدگاه به نوبه خود می‌تواند زمینه مشارکت هرچه بیشتر زنان روستایی را در برنامه‌های آموزشی- ترویجی فراهم کند. در اولویت‌بندی ویژگی‌های اقتصادی، شرکت در فعالیت‌های کشاورزی و شرکت در فعالیت‌های خیاطی، آرایشگری و مغازه‌داری، به ترتیب بالاترین اولویت‌ها را از دیدگاه پاسخ‌گویان شرکت‌کننده در پژوهش به خود اختصاص داده‌اند. در زمینه ویژگی‌های شخصیتی، میزان اعتماد به نفس، میزان توجه به نتیجه انجام کار، میزان شجاعت در تصمیم‌گیری و مسئولیت‌پذیری، میزان توجه به نظارت و کنترل، میزان تسلط بر خود و میزان نوآوری و خلاقیت و ابتکار، به ترتیب از جمله عوامل دارای اولویت هستند. بهبود و تقویت این عوامل می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت هرچه بیشتر آن‌ها در برنامه‌های آموزشی- ترویجی باشد. بررسی سطح مشارکت زنان روستایی نشان داد که 82/55٪ از پاسخ‌گویان، مشارکت خوب و زیادی در برنامه‌های آموزشی- ترویجی دارند.

نتایج ضریب همبستگی نشان داد که بین عامل سطح تحصیلات زنان روستایی و میزان مشارکت آن‌ها در برنامه‌های آموزشی- ترویجی، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. به عبارت دیگر، هرچه زنان روستایی دارای سطح تحصیلات بالاتری باشند، میزان مشارکت آن‌ها در برنامه‌های آموزشی- ترویجی احتمالاً بیشتر خواهد بود. بین میزان استفاده از منابع اطلاعاتی و مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های آموزشی- ترویجی، رابطه مثبت و معنی‌داری مشاهده گردید؛ به طوری که دسترسی و استفاده بیشتر از منابع اطلاعاتی، نشان‌دهنده افزایش سطح مشارکت زنان در برنامه‌ها است. این ویژگی نشان‌دهنده اهمیت و لزوم توجه و اهتمام به دراختیارگذاشتن و سهولت دسترسی زنان به کانال‌ها و منابع

اعضای خانوار، عوامل اجتماعی و سطح تحصیلات زنان روستایی بهترین پیش‌بین‌های تعیین‌کننده مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های آموزشی- ترویجی هستند.

جدول 12- ضرایب رگرسیون چندگانه گام به گام - متغیر وابسته :

میزان مشارکت (n= 267)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

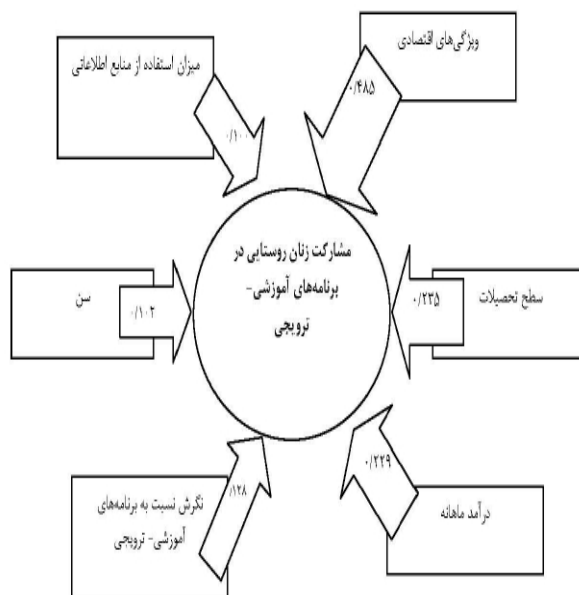
متغیرهای مستقل	B	Beta	t	Sig
عدد ثابت	1/212	-	8/498	0/000
ویژگی‌های اقتصادی (X ₁)	0/072	0/485	10/830	0/000
سطح تحصیلات (X ₂)	0/131	0/235	5/426	0/000
میزان درآمد ماهانه (X ₃)	0/408	0/229	5/432	0/000
میزان نگرش نسبت به برنامه‌های آموزشی (X ₄)	0/040	0/128	2/787	0/006
سن (X ₅)	0/098	0/102	2/317	0/021
میزان استفاده از منابع اطلاعاتی (X ₆)	0/015	0/100	2/153	0/032

با توجه به اطلاعات به دست آمده و معنی‌دار بودن مدل نهایی رگرسیون در این تحقیق، برای برآورد معادله تخمین، با معادله زیر می‌توان میزان مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی- ترویجی را تخمین زد:

$$Y = 0/015(X_6) + 0/098(X_5) + 0/040(X_4) + 0/131(X_2) + 0/408(X_3)$$

$$Y = 1/212 + 0/072(X_1) + 0/131(X_2)$$

در نهایت، سهم نسبی هر یک از عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی- ترویجی، مطابق شکل (2) است:

شکل 2- مدل عملیاتی تحقیق

مأخذ: یافته‌های پژوهش، 1392

خوداشتغالی)، مشارکت‌دادن زنان در فعالیتهای بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی؛ مانند سامان‌دهی به بازارهای محلی ویژه زنان به‌خصوص زنان جوان و دختران و همچنین، اقدام درجهت آموزش زنان روستایی برای کسب مهارت‌های حرفه‌ای؛ مانند خیاطی؛

تثویق زنان به سوادآموزی یا ادامه تحصیل و اعطای مشوق‌ها یا تسهیلات ویژه با به‌کارگیری معلمان سوادآموزی، در قالب طرح‌های تعاملی بین سازمان نهضت سوادآموزی و سازمان جهاد کشاورزی در راستای برنامه‌های توسعه روستایی؛ مشارکت‌دادن زنان روستایی دارای تحصیلات بالا در امور روستا برای تشویق سایر افراد به ادامه تحصیل؛

زمینه‌سازی و تشویق زنان روستایی به‌ویژه دختران، به مشارکت در انجام فعالیتهای اجتماعی و فرهنگی روستایی درجهت تقویت روابط اجتماعی و سهولت تبادل اطلاعات از طریق روابط فردی، سهولت دسترسی به رسانه‌ها و منابع اطلاعاتی جمعیت از قبیل روزنامه برای تقویت زمینه اطلاعاتی و فرهنگی زنان با هدف زمینه‌سازی فرایند مشارکت در برنامه‌ها.

یادداشت‌ها

1. Vanderben & Shuwkins
2. Nnonyelu & Gadzama
3. Swanson
4. Okyere & Davis
5. Reddy & Smith
6. Interval of Standard Deviation from the Mean (ISDM)

اطلاعاتی فردی و جمعی در محیط روستایی است. نتایج تحقیق نشان داد که بین ویژگی‌های اجتماعی، نگرشی و ویژگی‌های اقتصادی زنان روستایی با میزان مشارکت آنان در برنامه‌های آموزشی - ترویجی، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد که نشان - دهنده بهبود مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی - ترویجی، در نتیجه تقویت هریک از عوامل اجتماعی، نگرشی و اقتصادی زنان روستایی است. وجود رابطه مثبت و معنی‌دار بین متغیر سن با میزان مشارکت آنان در برنامه‌های آموزشی - ترویجی نشان می‌دهد که با افزایش سن، سطح مشارکت بیشتر شده است. این مسئله تأمل‌برانگیز و موجب نگرانی است؛ زیرا، نشان‌دهنده حضور کمتر زنان جوان روستایی در این برنامه‌ها می‌باشد. به‌عبارت - دیگر، زنان مسن‌تر تمایل بیشتری برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی - ترویجی دارند. این مسئله لزوم توجه به دختران و زنان روستایی را روشن می‌سازد.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که از بین عوامل مختلف، بهترین پیش‌بینی‌کننده‌های مشارکت زنان روستایی در فعالیتهای آموزشی - ترویجی، به ترتیب ویژگی‌های اقتصادی، سطح تحصیلات، درآمد، نگرش، سن و میزان استفاده از منابع اطلاعاتی هستند که در مجموع، 37/1% از متغیر ملاک مشارکت زنان روستایی در فعالیتهای آموزشی - ترویجی را تبیین می‌کنند. با توجه به یافته‌های تحقیق، اقدامات زیر پیشنهاد می‌شوند:

حمایت از فعالیتهای اقتصادی و درآمدزای ویژه زنان روستایی، از قبیل راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک (در قالب طرح‌های

کتابنامه

1. آگهی، ح. (1384). نقش تعاونی‌ها در بهبود موفقیت زنان در فرایند توسعه. مجموعه مقالات منتخب کنفرانس تعاون، اشتغال و توسعه (صص. 51-64). یزد: دانشگاه یزد.
2. احمدوند، م. و شریف‌زاده، م. (1390). تعیین‌کننده‌های مشارکت اجتماعی زنان روستایی (مورد مطالعه: شهرستان بویراحمد). مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان، 9(3)، 139-166.
3. اعظمی، م. و سروش‌مهر، ه. (1389). تأثیر متغیرهای فردی و اقتصادی زنان روستایی بر مشارکت آنان در تعاونی تولید. پژوهش‌های روستایی، 1(4)، 179-204.
4. حیدری‌ساربان، و. (1391). عوامل مؤثر در میزان نگرش گندمکاران استان اردبیل به مدیریت خاک زراعی. مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، 5(3)، 81-90.
5. روستا، ک. و تاجریزی، ا. (1389). عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در تعاونی‌های تولیدی. مجله تعاون، 21(2)، 91-110.
6. سازمان جهاد کشاورزی هرمزگان. (1387). گزارشی از مرکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی ایسین بندرعباس. بازیابی در 26 تیر 1393 از <http://www.hormozgan-agri-jahad.com/news.php?id=62>
7. شاه‌پسند، م. (1377). ارتباط ترویج با زنان روستایی از دیدگاه عناصر ارتباط. جهاد، 17(204 و 205)، 58-63.

8. علی بیگی، ا. ح.، زرافشانی، ک.، و اولایی، س. (1386). تحلیل جنسیتی فعالیت‌های کشاورزی در روستاهای شهرستان کرمانشاه: توصیه‌هایی برای عاملان توسعه روستایی. *مطالعات زنان*، 5(2)، 89-111.
9. غنیان، م.، خانی، ف.، و قدیری معصوم، م. (1387). نقش زنان روستایی در بهره‌برداری، حفاظت و احیای عرصه‌های طبیعی بیابانی (مطالعه موردی: استان خوزستان). *پژوهش زنان*، 6(1)، 119-135.
10. قنبری، ی.، حجاریان، ا.، انصاری، ر.، و کیانی، ف. (1391). شناسایی عوامل و موانع مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان فریدونشهر). *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، 1(2)، 71-87.
11. کوهساریان، ک.، کلزایی، ص.، و نظری، ن. (1376). بررسی انواع آموزش‌های مطلوب و مناسب برای دختران جوان روستایی. *مجموعه مقالات سمینار تواناسازی دختران جوان روستایی در مشارکت‌های اجتماعی کردستان* (صص 246-280). سنندج: دانشگاه کردستان.
12. کوهی، ک. (1383). *سنجش میزان مشارکت اجتماعی و اقتصادی روستاییان در طرح‌های عمرانی و بررسی برخی از عوامل مؤثر بر آن* (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان ورزقان) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده). دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
13. محبوبی، م. (1374). زن و ترویج و آموزش و تکنولوژی: ضرورت شمول نظام آموزشی ترویج بر زنان روستایی. *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، 2(شماره ویژه)، 239-251.
14. مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان آمل. (1391). *آمارنامه کشاورزی شهرستان آمل، آمل: دفتر طرح و برنامه مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان آمل*.
15. مرکز آمار ایران. (1392). *سالنامه آماری مازندران 1391*. تهران: مرکز آمار ایران.
16. مهربانیان، ا.، و مؤذنی، س. (1386). نقش زنان روستایی در بخش کشاورزی (مطالعه موردی آسیا). *جهاد*، 24(278)، 176-195.
17. میرترابی، م.، حجازی، ی.، و حسینی، م. (1389). *عوامل‌های ارتباطی تأثیرگذار بر مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های پس از برداشت محصولات کشاورزی بخش آسارا، کرج. فصلنامه علمی - پژوهشی زن و جامعه*، 1(4)، 32-19.
18. میرترابی، م.، حجازی، ی.، و حسینی، م. (1391). *بررسی تأثیر ویژگی‌های فردی و خانوادگی زنان روستایی بر انگیزه مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های کشاورزی. مطالعات روان‌شناختی زنان*، 10(30)، 149-168.
19. میرزایی، م.، و شهیدی، ک. (1386). *بررسی عوامل مؤثر بر حضور زنان روستایی در فعالیت‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی* (مطالعه موردی: شهرستان‌های بافت و زرنده استان کرمان). *توسعه و بهره‌وری*، 2(4/3)، 2-11.
20. نیک‌خلق، ع. ا. (1379). *جامعه‌شناسی روستایی*. تهران: انتشارات چاپخش.
21. وثوقی، م.، و یوسفی‌آقابین، ا. (1384). *پژوهشی جامعه‌شناختی در زمینه مشارکت اجتماعی زنان روستایی روستای آغکند شهرستان میانه. نامه علوم اجتماعی*، 11(25)، 195-224.
22. Nnonyelu, C., & Gadzama, E. (1991). Effective roles for women in Nigerian agriculture support strategies. In FACU (Ed.), *Women in agriculture sup- program* (pp. 1-19). Ibadan: Federal Agriculture Coordinating Unite.
23. Okyere, K. A., & Davis, K. (2009). *Knowledge and innovation for agricul tural development*. IFPRI policy BrifeII. Washington, International Food Policy Research Institute.
24. Reddy, R., & Smith, D. (1973). Who particioates in voluntary action? *Journal of Extension*, 11(3), 17-23.
25. Swanson, B. E. (1990). *The current status of agricultural extension worldwide*. Report of the global consultation on agricultural extension, FAO, & Rome. Retrieved March 5, 2013, from <https://books.google.com/books?isbn=0821383523>
- Vanderben, A. W., & Shuwkins, S. (1988). *Agriculchral extention*. New York: John Wiley and Sons.

Identifying Factors Affecting the Rural Women's Participation in Educational-extension Programs of the Jihad-Agriculture Service Centers (Case Study: Amol County)

Amir Ahmadpour¹ - Mastaneh Alizadeh² - Hadi Moumenihelali³

1- Assistant Prof., Department of Agricultural Extension and Education, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

2- MSc., in Agricultural Extension and Education, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

3- MSc., in Agricultural Extension and Education, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

Received: 8 Nov 2013

Accepted: 28 Aug 2014

Abstract

Porpuse: This study aims to identify factors affecting rural women's participation in educational- extension programs of the Jihad- Agriculture service centers in Amol township, in order to be able to take positive steps in facilitating and accelerating the process of rural and agricultural development, as the result of the improvement in their level of participation.

Methodology: Considering the aims of the study, the present study is applied research and descriptive-correlational in nature. To collect data, library research and field survey were used. The data collection instrument used in this study was a questionnaire, which reliability and validity has been confirmed by the use of the Cronbach's alpha test ($86/0 > \alpha > 78/0$) and the related experts' opinions. The research population consisted of 67,488 (N= 67488) rural women in Amol township; from which, based on Cochran formula, 384 subjects (N=384) were selected using proportional stratified sampling. SPSS₁₆ software was also used for data analysis.

Findings: Descriptive results of this study demonstrated that rural women's participation in educational-extension programs is on a good level. The analytical results showed that there is a significant positive relationship between rural women's age, education level, monthly income, the extent of information sources' use, social characteristics, attitudinal characteristics, and economic characteristics on one hand; and the extent of their participation in educational-extension programs on the other hand. The results of multiple regression analysis also revealed that the economic characteristics, educational level, income level, attitudinal factors, age and the extent of using information sources, explain 37.10% of the variations in participation rates of rural women in educational-extension programs.

Research limitation: Access to rural women and gaining the needed information, were the major challenges in the present study.

Practical implications: According to the research results, conducting gender analysis to provide information in order to clarify the role and the significance of rural women's education in sustainable agriculture and rural development, educational promotion of rural women, improving women's attitudes and etc. can be considerably effective in increasing the participation of rural women in educational- extension programs.

Original/value: Considering the fundamental role of rural women in agricultural and rural development -especially in the northern regions of Iran-, identifying factors that affect the extent of their participation in educational-extension programs of Jihad-Agriculture service centers which facilitate agricultural and rural development, is so necessary.

Key words: Participation, educational-extension programs, rural women, Amol County.

How to cite this article:

Ahmadpour, A., Alizadeh, M. & Moumenihelali, H. (2015). Identifying factors affecting the rural women's participation in educational-extension programs of the Jihad-Agriculture service centers (Case study: Amol County). *Journal of Research & Rural Planning*, 3(8), 37-49.

URL <http://jrpp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/26890>